

მოგების გადასახადის რეფორმის გამოწვევები საქართველოში

მურმანი ციქუბაძე
სტუ დოქტორანტი

რეზიუმე

* * * *

ამა თუ იმ ქვეყნის მოსახლეობის კეთილდღეობის უმთავრეს ინდიკატორს ეკონომიკის მდგრადი განვითარება წარმოადგენს. ეკონომიკის განვითარება კი წარმოუდგენელია სწორი საგადასახადო სისტემისა და პოლიტიკის გარეშე.

ჩვენი ქვეყნისთვის ახლა უმნიშვნელოვანესი ეტაპია, 2017 წლის პირველი იანვრიდან ძალაში შევიდა ახალი კანონი მოგების გადასახადის შესახებ. აღნიშნულ კვლევაში გამოყოფილია და გაანალიზებულია საქართველოს ზოგიერთი გამოწვევა ამ პროცესში. მაგალითად საგადასახადო შემოსავლების მოსალოდნელი შემცირება, მოგების გადასახადის დეკლარირების გახშირება, სალაროს დანაკლისზე ჯარიმის ზრდა, და კიდევ ბევრი პრობლემური დეტალი, რომელიც წარმოადგენს რეფორმის გამოწვევებს.

მოგების გადასახადის რეფორმის ანალიზმა აჩვენა, რომ მართალია აღნიშნული ცვლილება ნაახალისებს მენარმეობას საქართველოში თუმცა ამ პროცესს, განსაკუთრებით რეფორმის პირველ წლებში თან ახლავს სერიოზული პრობლემები, რომელიც აღმოსაფხვრელი იქნება. ესტონურ მოდელზე დაყრდნობით შეიძლება რეფორმის იმგვარად წარმართვა რომ დადებითი შედეგები მოიტანოს.

საკვანძო სიტყვები: მოგების გადასახადი, ესტონური მოდელი, საგადასახადო კოდექსი, საგადასახადო რეფორმა, საგადასახადო პოლიტიკა, ბიუჯეტის დეფიციტი, შემოსავლების სამსახური, რეინვესტირების ნორმა.

RESUME

A key indicator of the well-being of a country's population is the sustainable development of the economy. But the development of the economy is impossible without a proper tax system and policy.

The most important stage for our country is now, since January 1, 2017, a new law on income tax has entered into force. This study identifies and analyzes some of Georgia's challenges in the process. For example, the expected reduction in tax revenue, the increasing frequency of income tax returns, the increase in the fine for cash flow losses, and many more problematic details that present reform challenges.

The analysis of the profit tax reform has shown that although this change encourages entrepreneurship in Georgia, however, this process, especially in the first years of the reform, has serious problems that will be eliminated. Based on the Estonian model, reform can lead to positive results.

საქართველოში 2017 წლის 1 იანვრიდან ამოქმედდა მოგების გადასახადით დაბეგვრის ახალი მოდელი, რომლის შემოღების მიზანია გადასახადების ადმინისტრირების გამარტივება, ბიზნესის განვითარებისა და ეკონომიკური ზრდის ხელშეწყობა. მთავარი სიახლე არის შემდეგი: საწარმოთა მოგების დაბეგვრის გადავადება იმ დრომდე, სანამ არ მოხდება მოგების განაწილება.

გადასახადის განაკვეთების შემცირებით ეკონომიკური ზრდის ტემპის დაჩქარების და შესაბამისად, შემდგომ პერიოდში საგადასახადო შემოსავლების ზრდის მიღწევა ცნობილი არის ლაფერის ეფექტით და მისი პრატიკაში განხორციელება ბევრ ფაქტორზეა დამოკიდებული (მათ შორის, გადასახადების არსებული განაკვეთის დონეზე) თუმცა არსებობს მოსაზრება, რომ ისეთი გადასახადის გაუქმება ან განაკვეთის შემცირება, რომელიც ადმინისტრირების კუთხით ყველაზე დიდ სირთულეს წარმოადგენს და ასევე ყველაზე პირდაპირი გავლენა აქვს ეკონომიკურ განვითარებაზე, დიდი ალბათობით იქნება დადებითი ეფექტის მომტანი. სწორედ ამ მიმართულებით საერთაშორისო დონეზე ხშირად განიხილავენ მოგების გადასახადის განაკვეთის გაუქმების შესაძლო ეფექტებს.

ახალი ცვლილებების მიუხედავად, მოგების გადასახადის განაკვეთი - 15% განაკვეთი უცვლელი დარჩა, თუმცა, გადასახადი დაანგარიშდება დასაბეგრი განაცემის თანხიდან განაკვეთის გამოყენებით. ამასთან, უმნიშვნელოვანესია ის ფაქტიც, რომ მოგების გადასახადით დაბეგვრა და გადახდა ყოველწლიური პრინციპის ნაცვლად, ხდება ყოველთვიურად, არაუგვიანეს საანგარიშო თვის მომდევნო თვის 15 რიცხვის ჩათვლით.¹

ახალი დაბეგვრის დაბეგვრის წესი და მოდელი ეხება ყველა საწარმოს, გარდა კომერციული ბანკებისა, სადაზღვევო და მიკროსაფინანსო ორგანიზაციებისა, ლომბარდებისა, საკრედიტო კავშირებისა, "ნავთობისა და გაზის შესახებ" კანონით დადგენილი საწარმოებისა და სისტემურ-ელექტრონული ფორმით მონყობილი ტოტალიზატორებისა.

საგადასახადო რეფორმები ესტონეთმა ჯერ კიდევ 1994 წლიდან დაიწყო, როდესაც უარი თქვა დიფერენცირებულ გადასახადებზე და ფიზიკური პირების საშემოსავლო გადასახადი ფიქსირებული ტარიფით განსაზღვრა. კომერციული იურიდიული პირების მოგების გადასახადის რეფორმა მოგვიანებით, უკვე 2000 წლიდან შევიდა ძალაში; აღნიშნული მოდელი მსოფლიოს მასშტაბით უნიკალურია თავის სპეციფიკით. რეფორმის ძირითადი არსი საკმაოდ მარტივია - მოგების გადასახადის გადახდის

ვალდებულება კომპანიებს წარმოექმნებათ არა მოგების მიღების, არამედ მისი განაწილებისას.²

მოგების გადასახადის რეფორმის კუთხით ე.წ. ესტონური გამოცდილების გაზიარება გულისხმობს, რომ გადასახადისაგან თავისუფლება მოგების ის ნაწილი, რომელსაც საწარმო უკან ჩააბრუნებს ეკონომიკაში ან გამოიყენებს სხვადასხვა საქმიანობისათვის ანუ განახორციელებს რეინვესტირებას, ხოლო დარჩენილი მოგება, რომელსაც გაანაწილებს საწარმო კვლავ დაიბეგრება. ამავე რეფორმის მიხედვით დივიდენდებიდან და პროცენტებიდან მიღებული შემოსავალი კვლავ 5%-ით დაიბეგრება. თუმცა ამასთან ერთად ოდნავ რთულდება გადასახადის გადახდის მექანიზმი და საანგარიშო პერიოდი მოგების გადასახადის მიზნებისთვის ხდება 1 თვე.

ესტონეთში რეფორმის განხორციელებიდან მე-3 და მე-4 წელს მნიშვნელოვნად გაიზარდა რეინვესტირებული შემოსავლები, განსაკუთრებით პირდაპირ უცხოურ ინვესტიციებში (Ratso, 2005). შესაბამისად მიიჩნევა, რომ მოგების გადასახადის რეფორმამ შესაძლებელია გაზარდოს ეკონომიკაში შიდა ინვესტიციების მოცულობა და შესაბამისად ნაახალისოს ეკონომიკური აქტივობა გრძელვადიან პერიოდში. უარყოფითი ეფექტი, რაც მოგების გადასახადის რეფორმას ახლავს თან, ესაა ძირითადად საბიუჯეტო შემოსავლების შემცირება მოკლე და საშუალოვადიან პერიოდში.³

2000 წელს 1999 წელთან შედარებით ესტონეთის ნაერთი ბიუჯეტის მოგების გადასახადი 1 638.8 მლნ კრონიდან 854.5 კრონამდე (48%-ით) შემცირდა, ხოლო 2001 წელს 748.3 კრონა შეადგინა. ხოლო რეფორმის მეოთხე წელს მოგების გადასახადი მნიშვნელოვნად გაიზარდა და 2004 წელს 2 522 კრონა იყო. 2000 წელს მოგების გადასახადის წილი 1999 წელთან შედარებით მშპ-ის 2%-დან 0.92%-მდე შემცირდა, ხოლო 2004 წელს ამ მაჩვენებელმა 1.78% შეადგინა. 1999 წელს ესტონეთის პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები 284 მილიონ ევროს შეადგენდა. 2000 წელს კი მან 424 მილიონ ევროს მიაღწია, ხოლო 2004 წლისათვის 3-ჯერ გაიზარდა და 838 მილიონი ევრო გახდა.⁴

ეკონომიკური თვალსაზრისით კვლევები მიუთითებს, რომ ესტონური ტიპის საგადასახადო რეფორმას შესაძლოა ჰქონდეს პოზიტიური ზეგავლენა ეკონომიკის კაპიტალის მარაგზე, გამოშვებასა და მოხმარებაზე, თუმცა გავლენის მასშტაბი დამოკიდებულია ისეთ ცვლადებზე როგორცაა

დროთაშორისი მოხმარების ელასტიურობა (ანუ რამდენად მაღალია მოხმარების ჩანაცვლებადობა დროის განსხვავებულ პერიოდებს შორის) და ე.წ. მოუთმენელ მოხმარებელთა წილი საზოგადოებაში (რომლებიც ნაკლებად არიან მიდრეკილნი მოგების რეინვესტირებით გადადონ მოხმარება მომავალში)⁵ მოგების გადასახადის რეფორმამ საქართველოში, ცალკეულ შემთხვევებში გამოიწვია

საგადასახადო ტვირთის გაზრდა გადასახადის გადახდელთა გარკვეული წრისათვის, მაგალითად ვისაც საგადასახადო კოდექსის შესაბამისად დარჩათ გამოუყენებელი ზარალი, რაც შეიძლება ეწინააღმდეგებოდეს საქართველოს კონსტიტუციის 94-ე მუხლს, რომლის მიხედვითაც საგადასახადო ცვლილება, არ უნდა ზრდიდეს გადახდელის საგადასახადო ტვირთს, აღნიშნულიდან გამომდინარე იმ გადახდელისთვის რომლებმაც არ აირჩიეს 100 % - იანი ძირითადი საშუალებების გამოქვითვის უფლება ან დაჩქარებული ცვეთის მოდელი, ეკარგებათ აკუმულირებული ამორტიზაცია, რომელიც უმცირებდათ მათ გადასახდელ თანხებს, ან საქმიანობა რომელიც ახალი რეჟიმით დაბეგრადი გახდა ან შეღავათი აღარ ვრცელდებაასეთ ეკონომიკურ საქმიანობაზე.

რეფორმის შედეგად მიკრო ბიზნესი, ფიქსირებული გადასახადის გადახდელები და მთის კანონის შესაბამისად შექმნილი საწარმოები შედარებით მეორეხარისხოვან ბიზნეს სუბიექტებად შეიძლება ჩაითვალოს, რადგან, მათთან ბიზნეს გარიგებების დროს მოგებით დასაბეგრი ოპერაცია ჩნდება. ამასთან მცირე ბიზნესის წილი, მთლიან ეკონომიკაში და დასაქმებაში გვაფიქრებინებს, რომ საგადასახადო შეღავათები მცირე ბიზნესის განვითარებას ყველაზე მეტად ჭირდება, კითხვის ნიშანს აჩენს მთის კანონით განასაზღვრული ბიზნეს შეღავათების არსებობა⁶

რეფორმის გამოწვევაა ისიც რომ გადასახადის გადახდელები არ არიან მიჩვეულები მოგების გადასახადის ყოველთვიურ დეკლარირებას, რაც მოითხოვს მნიშვნელოვან ყურადღებას, რომ თავი აარიდონ შეცდომებს, შესაბამისად საგადასახადო ჯარიმებს. მეორეს მხრივ, დამკვიდრებული პრაქტიკის მიხედვით საბუთების შეგროვება ბიზნესისთვის სირთულეს წარმოადგენს, იმის გათვალისწინებით, რომ საანგარიშო თვის ბოლო რიცხვამდე განხორციელებიულ ოპერაციაზე შეიძლება ვერ გქონდეს თვის ბოლომდე შესაბამისი საბუთი, აღნიშნული არ უნდა განიხილებოდეს დასაბეგრი ოპერაციად.

ვფიქრობ აღნიშნული პრობლემის მოგვარებას ხელს შეუწყობდა დეკლარირების ინტენსივობის შეცვლა. თავის მხრივ მსოფლიო ბანკის ბიზნესის კეთების ინდექსში საქართველო არ დაზარალდება, შესაბამისად კანონმდებლებმა უნდა იფიქრონ მოგების საგადასახადო დეკლარირების თვიურიდან ან კვარტალურ დეკლარირებაზე გადასვლაზე, ის შეამცირებს და გაუდვილებს დეკლარირებას და ადმინისტრირებასაც, ამასთან ფისკალურად ის შეიძლება ბიუჯეტისთვის უფრო მომგებიანი იყოს, რადგან საგადასახადო დეკლარაციების დაზუსტების შიში გადახდელებს აქვთ, გამომდინარე საგადასახადო რისკების მატებისა.

რეფორმის შედეგად, ურთერთდამოკიდებულ პირებს შორის გარიგებები და ოფშორებში არსე-

ბული გარიგებების საბაზრო ფასით შეფასების აუცილებლობა აძვირებს გადამხდელის მიერ საგადასახადო ვალდებულებების შესრულების და საგადასახადო ადმინისტრირების ხარჯებს.

რეფორმის შედეგად გაიზარდა ფინანსურ სტანდარტებზე ცოდნის მოთხოვნა, რაც პრობლემებს შეუქმნის ბიზნესს, გამომდინარე ბიზნეს განათლების არსებული დონისა.

საგადასახადო შემოსავლების შემცირების ზომა განისაზღვრება იმის მიხედვით, თუ შემოსავლის რა ნაწილს ჩააბრუნებენ სანარმოები ეკონომიკაში და რა გავლენა ექნება ეკონომიკაში დატოვებულ ფულად სახსრებს ეკონომიკურ ზრდაზე. იმისათვის, რომ განვსაზღვროთ აღნიშნული შემცირების მოსალოდნელი მოცულობა, პირველ რიგში საჭიროა დავადგინოთ ე.წ. რეინვესტირების ნორმა. ხოლო შემდეგ, საჭიროა კერძო ინვესტიციების მულტიპლიკატორის შეფასება.

უნდა აღინიშნოს, რომ ქვეყნისათვის ერთიანი რეინვესტირების ნორმის დადგენა თითქმის შეუძლებელია, რადგან დარგების და კონკრეტული სანარმოთა ქცევა ინდივიდუალურია. გამომდინარე აქედან, რაოდენობრივი შეფასებებისათვის შესაძლებელია გამოანგარიშებულ იქნას რეინვესტირების ზღვრული მოცულობები და განხილულ იქნას რამდენიმე სცენარი.

რეფორმის იმ სცენარის განვითარების შემთხვევაში, როდესაც არ იცვლება გადასახადის განაკვეთები და ხდება მხოლოდ რეინვესტირებული მოგების განთავისუფლება, ნებისმიერ რეინვესტირების ნორმას მოსდევს საგადასახადო შემოსავლების შემცირება.

განგარიშებისას უნდა გავითვალისწინოთ, რომ გარკვეული თანხის ეკონომიკაში უკან ჩაბრუნებას ეკონომიკაზე ეფექტი ექნება მხოლოდ გარკვეული პერიოდის შემდეგ, ამიტომ რეფორმის 2017 წლიდან განხორციელების შემთხვევაში მულტიპლიკატორის ეფექტები გათვალისწინებულია 2018-2019 წლებში.⁷

რეინვესტირების ნებისმიერი დონის პირობებში მოსალოდნელია საგადასახადო შემოსავლების შემცირება და მოდელზე დაყრდნობით ვხედავთ, რომ მცირდება მთავრობის დანაზოგიც (საოპერაციო სალდო). ამ შედეგების საპასუხოდ შესაძლებელია გატარდეს 2 პოლიტიკა: შემცირდეს საბიუჯეტო ხარჯები ან გაიზარდოს საგადასახადო შემოსავლები.

საგადასახადო შემოსავლების ზრდა შესაძლებელია საგადასახადო ადმინისტრირების გაუმჯობესებით ან საგადასახადო განაკვეთების ზრდით. საგადასახადო ადმინისტრირების შედეგების წინასწარ განსაზღვრა სირთულეს წარმოადგენს, ხოლო რომელიმე გადასახადის განაკვეთის ზრდის გავლენის ანალიზი მეტ-ნაკლებად რეალური გათვლების საშუალებას იძლევა.

საქართველოს შემთხვევისათვის საგადასახადო

განაკვეთების ზრდა აკრძალულია ეკონომიკური თავისუფლების აქტით. თუმცა იმავე აქტით საქართველოს მთავრობას უფლება აქვს, მოითხოვოს გადასახადების დროებით გაზრდა – არა უმეტეს 3 წლის ვადით. ამ შემთხვევაში რეფერენდუმში არ ტარდება.

აღნიშნულის გათვალისწინებით შესაძლებელია დაშვებულ იქნას სიტუაცია, როდესაც დამატებული ღირებულების გადასახადის განაკვეთი იზრდება შემდგომი 3 წლის განმავლობაში.

აღნიშნულის გათვალისწინებით შეიძლება დაითვალოს დღგ-ს ის ოპტიმალური განაკვეთი, რომელიც სრულად აღმოფხვრის რეფორმით გამოწვეულ უარყოფით ეფექტებს⁸

შემოსავლების სამსახური“-ს ახალი მიდგომით ახალი მოგების გადასახადის პირობებში სალაროში არსებული ფულის ნაშთის რეალურობასთან დაკავშირებით ეჭვის გამოთქმის შემთხვევაში ბიზნესს საშუალოდ 2-5-ჯერ მეტი თანხის გადახდა მოუწევს ვიდრე უნინ, ძველი მოგების გადასახადის პირობებში.

შემოსავლების სამსახურმა გამოაქვეყნა სიტუაციური სახელმძღვანელო №1819⁹ რისი მიხედვითაც ახალი მოგების გადასახადის (ე.წ. ესტონური მოდელის) დაბეგვრის რეჟიმების მიხედვით სალაროში არსებული ნაღდი ფულის რეალურობაში ეჭვის შეტანის შემთხვევაში გადამხდელს საშუალოდ რამდენჯერმე მეტი გადასახადებისა და ჯარიმების თანხები დაერიცხებათ ვიდრე ეს ადრე ხდებოდა. შემოსავლების სამსახურის ახალი მიდგომების მხედვით თუ მაგალითისთვის სამსახური ჩათვლის რომ შესამონმებელ პერიოდში ბუღალტრული აღრიცხვის მიხედვით არსებული სალაროს ნაშთი 100 000 ლარი კომპანიას რეალურად არ გააჩნდა სალაროში, სამსახური დაბეგრავს მას როგორც ძველი წესით ანუ განიხილავს თანამშრომლის სარგებლად და დაბეგრავს საშემოსავლო გადასახადით (100000*20%*20%-ით),

განვიხილოთ მაგალითი რომელიც №1819 მანუალშია განხილული: კომპანიას 2017 წლის თებერვლისთვის ბუღალტრული აღრიცხვის მონაცემების მიხედვით ჰქონდა სალაროში ფულის ნაშთი 50 000 ლარი, რაც შემოსავლების სამსახურმა მიიჩნია არარეალურად (ჩათვალა რომ იმ დროისთვის ეს ნაშთი სინამდვილეში არ უნდა ყოფილიყო სალაროში). განვიხილოთ ორი ვარიანტი, როგორ ვიბეგრებოდი ესტონური მოდელის შემოღებამდე 2017 წლამდე და როგორ დავიბეგრებთ (ამ მანუალის მიხედვით) დღეს.

1. საქართველოს საგადასახადო კოდექსი საშემოსავლო გადასახადი თავი XI უპროცენტო სესხად და სარგებლად სსკ-ის 101-ე მუხლიდან გამომდინარე. კერძოდ სარგებლის თანხის დათვლა მოხდებოდა ფინანსთა მინისტრის 34-ე ბრძნებით დადგენილი სარგებლის 20%-იანი განაკვეთის მიხედვით. საბოლოო ჯამში 2016 წელს საურავის თანხების გარეშე

დაგვერიცხებოდა სულ 3000 ლარი, (საშემოსავლო გადასახადი - 2000 ლარი; ჯარიმა - 1000 ლარი და საურავი ყოველ გადაცილებულ დღეზე 0,05%).

2. დაბეგვრა 2017 წლიდან: 2018 წელს როგორც შემოსავლების სამსახურის მანუალში ვკითხულობთ დაგვერიცხება ზუსტად იგივე საშემოსავლო გადასახადი თავისი ჯარიმა საურავით (3000 ლარი საურავის გარეშე), გარდა ამისა ამავდროულად 100 000 ლარი ჩაგვეთვლება ფიზიკური პირზე, მაგალითად დამფუძნებელზე, დირექტორზე, გაცემულ სესხად, რის შედეგადაც დაგვერიცხება მოგების გადასახადი. მანუალის მიხედვით 2018 წელს დარიცხული მოგების გადასახადი და ჯარიმა იქნება 13 235 ლარი, მათ შორის იქნება მოგების გადასახადის ძირითადი თანხა 8823 ლარი და ჯარიმა 4412 ლარი. ჯამში 16 235 ლ. გარდა ამისა საურავი გადაუხდელი ძირითადი გადასახადის თანხიდან ყოველ გადაცილებულ დღეზე 0,05%-ის ოდენობით.

დასკვნა

ჩვენმა ქვეყანამ, ბოლო წლებში, განვითარების რთული გზა განვლო, თუმცა ჯერ კიდევ უამრავ გამოწვევასთან გამკლავება უნევს რათა ამ ქვეყნის მოქალაქეებმა მშვიდ და განვითარებულ სახელმწიფოში იცხოვრონ. ამ პროცესში ერთ-ერთი გადაწყვეტი ადგილი უკავია ქვეყნის საგადასახადო სისტემასა და პოლიტიკას. წინამდებარე კვლევა მოგების გადასახადის ახალ რეფორმას ეძღვნება. კვლევაში განხილულია ზოგიერთი ის გამოწვევა რომელიც უნდა დაიძლიოს რათა „ესტონური მოდელის“ სარგებელი რეალურად აისახოს ჩვენი ქვეყნის ბიზნეს სექტორზე. მასში გამოკვლეულ-განალიზებულია ზოგიერთი პრობლემის მდგომარეობა არა მარტო ჩვენი ქვეყნის არამედ ევროკავშირის წევრი ქვეყნების მიხედვით, რომლისკენაც საქართველოს მოსახლეობის უმრავლესობის სწრაფვა ცალსახაა.

კვლევაში კრიტიკულადაა განხილული საქართველოს საგადასახადო სისტემის ზოგიერთი გამოწვევა, მოგების გადასახადის ახალ რეფორმასთან დაკავშირებით.

საუკეთესო რეკომენდაცია იქნებოდა, საქართველომ გამოიყენოს ესტონეთის გამოცდილება, საღაროს ნაშთზე შეამციროს ჯარიმის ოდენობა და და-

უბრუნოს ძველ ნიშნულს, შეამციროს საბიუჯეტო ხარჯები განსაკუთრებით რეფორმის პირველ წლებში, მაქსიმალურად უზრუნველყოს ფინანსური სტანდარტების (IFRS) დანერგვა ქვეყანაში, შესაქმნელია მოგებისა და საშემოსავლო გადასახადისგან განთავისუფლებულ პირთა რეესტრზე ღია წვდომა, რათა ბიზნესისთვის ცნობილი იყოს იმ პირთა სტატუსისთან ურთიერთობაც გაუზრდის საგადასახადო ვალდებულებებს. აუცილებელია სახელმწიფომ გაიზიაროს კერძო სექტორის პოზიციები, იმ შემთხვევაში თუ მათ ექნებათ მყარი არგუმენტები.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ფინანსთა მინისტრის 2017 წლის 13 იანვარის ბრძანება №7
2. ესტონეთის საშემოსავლო გადასახადის აქტი. Income Tax Act. (1999)
3. ფორბსი, “გზა მოგების გადასახადის ლაბირინთიდან”; 2015
4. The national budget of 2004
<https://www.valitsus.ee/en/news/national-budget-2004-focuses-people-juhan-parts>
5. Georgi Angelov „Zero Tax on Reinvested Profit – the Example of Estonia“ Institute for Market Economics, Bulgaria
6. ფორბსი. 01 თებერვალი, 2017 <http://forbes.ge/news/1875/estonuri-modelis-detalebi-da-misi-gavlana-ekonomikur-zrdaze>
7. საქართველოს პარლამენტის საბიუჯეტო ოფისი. მოგების გადასახადის რეფორმა საქართველოში. გავლენის შეფასება სახელმწიფო ფინანსებზე და ძირითად მაკროეკონომიკურ ინდიკატორებზე თებერვალი, 2016 წელი.
8. საქართველოს საბიუჯეტო ოფისი, მოგების გადასახადის რეფორმა საქართველოში: გავლენის შეფასება სახელმწიფო ფინანსებზე და ძირითად მაკროეკონომიკურ ინდიკატორებზე <http://pbo.parliament.ge/ge/rs/rpapers/item/230-2016-02-02-09-26-01>
9. შემოსავლების სამსახურის სიტუაციური სახელმძღვანელო №1819 http://www.rs.ge/Default.aspx?sec_id=5699&lang=1&mid=18